

Prethodno priopćenje
Zaprimljeno: 07. studenog 2023.
Prihvaćeno za objavu: 29. svibnja 2024.
UDK: 364-43:159.913
DOI: <https://doi.org/10.31299/ksi.32.1.4>

STRESORI I TEŠKOĆE U RADU UDOMITELJICA ZA DJECU – POGLED IZ UDOMITELJSKE PERSPEKTIVE¹

Anita Barišić

Studij socijalnog rada
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

✉ E-mail: abarisic@pravos.hr

SAŽETAK

Cilj rada je dobiti uvid u prisutne stresore kod udomiteljica za djecu te teškoće koje udomiteljice doživljavaju pri obavljanju udomiteljstva.

U radu se prikazuje dio rezultata kvalitativnog predistraživanja provedenog u sklopu istraživanja pod nazivom "Određnice profesionalnog stresa, sagorijevanja i mentalnog zdravlja udomiteljica za djecu" u kojem je sudjelovalo 16 udomiteljica za djecu s područja Osječko-baranjske županije, a koje je provedeno u svibnju 2022. godine. Ovo je prvo istraživanje u Hrvatskoj u kojemu su udomiteljice izravno upitane o izvorima stresa – stresorima, a rezultati su pokazali podudaranje s ranijim istraživanjima koji posredno dotiču teme stresora kod udomitelja u Hrvatskoj i svijetu, osobito u odnosu na stresore povezane s obilježjima udomljenog djeteta (kada udomljeno dijete pokazuje internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju).

U objašnjenju i samom prikazu rezultata slijeđen je teorijski okvir transakcijskog modela stresa i podjela profesionalnih izvora stresa na obilježja koja su povezana s osobama i prirodom izvanjskih događaja. Prisutni izvori stresa kod udomiteljica za djecu su povezani s obilježjima osoba (udomiteljica i udomljenog djeteta), kao i s prirodom izvanjskih događaja (koji se dijele na izvore stresa povezane uz organizaciju rada, radne uvjete i socijalne odnose).

Ključne riječi: izvori stresa, transakcijski model stresa, udomiteljstvo, djeca u alternativnoj skrbi, strategije suočavanja sa stresom

UVOD

Udomiteljstvo je za sustav alternativne skrbi u Hrvatskoj pitanje od strateškog značaja kada govorimo o području zaštite dobrobiti djece koja su u riziku (Barišić, 2023a). Sam kontekst u kojemu se djetetu pruža smještaj ostvaren u udomiteljskoj obitelji je specifičan. Udomitelji nemaju izdvojeno mjesto rada, nego uslugu pružaju kroz 24 sata u vlastitome domu, što može biti izvor stresa za njih u kontekstu nemogućnosti razdvajanja radne i obiteljske uloge. Schofield i sur. (2013) su proveli 40 intervjua s udomiteljima s ciljem dobivanja uvida u načine upravljanja različitim i potencijalno

¹ Ovaj je rad djelomično povezan sa IP-PRAVOS-24 internim projektom Pravnog fakulteta Osijek Sveučilišta u Osijeku »Stres, sagorijevanje i mentalno zdravlje pomagača (udomitelja)

kontradiktornim ulogama između radne i obiteljske uloge kod udomitelja. Rezultati su pokazali kako postoji potencijal za stres unutar i između ovih uloga koje udomitelji obavljaju.

Udomitelji su partneri sustava socijalne skrbi (Laklija, 2011), a u ovome radu polazimo od pozicije da su paraprofesionalci od kojih želimo saznati koji su im izvori stresa prisutni u obavljanju udomiteljstva te s kojim se teškoćama suočavaju, a da su potencijalni izvori stresa. Dodatno se pri obradi podataka otvorila tema strategija koje nedostaju udomiteljicama kako bi se učinkovitije nosile sa stresorima.

Teorijski pristup koji će se koristiti u objašnjenju dobivenih rezultata je transakcijski model stresa autora Lazarus i Folkman (1984). Stres se sukladno transakcijskom pristupu promatra kao proces koji uključuje stalne interakcije i prilagodbe koje zovemo transakcijama između osobe i okoline (Lazarus, 1966). Unutar transakcijskog modela stresa osoba je aktivna i može utjecati na stresora koristeći bihevioralne, kognitivne i emocionalne strategije suočavanja. Središnje obilježje Lazarusovog pristupa je kognitivni proces i kognitivna procjena događaja (Lazarus, 1991; 1999). Kognitivna procjena se događa na primarnoj i sekundarnoj razini i temelji se na individualnoj subjektivnoj procjeni interpretacije neke transakcije (Lazarus i Folkman, 2004: 47). Na primarnoj razini se odnosi na prosuđivanje događaja kao irelevantnoga, benigno – pozitivnoga ili stresnoga; dok se na sekundarnoj razini odnosi na sud što bi se moglo dogoditi i što se može učiniti u stresnoj situaciji te na procjenu mogućnosti primjene niza strategija i evaluaciju posljedica izbora strategija, odnosno što se sve može učiniti kako bi upravljali stresom i njegovim posljedicama uznemirenosti (Dewe i Cooper, 2008). Na samu procjenu mogu utjecati osobni i izvanjski čimbenici (Lazarus i Folkman, 2004).

Profesionalne izvora stresa još ćemo interpretirati sukladno podjeli koju radi autor Ajduković (1996) koji izvore profesionalnog stresa dijeli na unutrašnje i vanjske, pri čemu vanjski stresori mogu proizlaziti iz osobina radne okoline, organizacije rada te uloga i načina komuniciranja u organizacijama, dok unutrašnji izvori stresa prvenstveno ovise o samim pomagačima.

Prema Barišić (2023a) potrebno je posvetiti posebnu pozornost izvorima i razini doživljenog stresa kod udomitelja jer oni brinu za jednu od najranjivijih skupina u društvu; djeci i mladima. Pojedinci koji su pod utjecajem stresa mogu imati smanjenu sposobnost funkcioniranja, što udomitelje može dovesti i do odustajanja od pružanja usluge udomiteljstva (Cooley i sur., 2015). Jedna od posljedica stresa kod udomitelja je i smanjena kvaliteta pružene usluge (Barišić, 2023a).

Barišić (2023a) je sustavnim pregledom literature na znanstvenom portalu Hrčak za razdoblje 2002. – 2022. godine identificirala radove koji se bave područjem stresa i stresora kod udomitelja u Hrvatskoj. Analizirano je ukupno 17 radova i zaključeno je kako se u 10 publiciranih radova stres ili izvori stresa spominju posredno u tekstu i to u sljedećim kontekstima: važnosti socijalne podrške kod ublažavanja negativnih utjecaja stresa kod udomitelja (Krčar i Laklija, 2018), stres kod udomljene djece (Sladović Franc i Mujkanović, 2003; Kregar, 2004; Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005; Ajduković i sur., 2007; Bartuloci, 2014; Čičak i Laklija, 2018), stres kod udomitelja (Laklija, 2009, 2011, 2012), stres stručnjaka koji izdvajaju djecu i smještavaju ih u udomiteljstvo (Ajduković i sur., 2005). Rad koji se najopsežnije bavi izvorima stresa je rad autorice Laklije iz 2012. godine u kojem se broj i dob udomljene djece, a osobito predškolska dob djece, identificiraju kao izvori stresa. Kao često spominjani izvor stresa se posredno identificira udomljenje djeteta s problemima u ponašanju (Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005; Laklija, 2009, 2012; Krčar i Laklija, 2018),

što potvrđuju i strana istraživanja (npr. Vanderfaeillie i sur., 2012; Vis i sur., 2017; Gabler i sur., 2018; Cooley i sur., 2015).

U pregledu stranih radova u području stresa i stresora kod udomitelja se prema Barišić (2023a) izdvaja rad Adamsa i sur. (2018) koji su istaknuli brojne izazove s kojima se udomitelji koji skrbe za djecu suočavaju. Oni su pregledali 15 radova pronađenih u bazama PsychINFO, ASSIA, Web of Science i Google znalac. Kao najznačajniji izvor stresa navode ponašanje djeteta koje je na strani obilježja djeteta. I Lopez i sur. (2023) su potvrdili vezu između ponašanja djeteta, roditeljskog ponašanja i stresa udomitelja. Oni navode kako je veća roditeljska uključenost u radu s djecom povezana s nižim razinama roditeljskog stresa. Kao izvor stresa, koji možemo povezati s obilježjima djeteta, navodi se i mentalno zdravlje udomljene djece (Murray i sur., 2010).

U radu autora D'Amato i Brownlee (2021) pregledana su dostupna kvalitativna istraživanja koja istražuju iskustva udomitelja koji pružaju uslugu smještaja za djecu unazad 25 godina, izdvojenih iz osam baza podataka. Autori su analizirali 22 članka i jedna od pet glavnih tema koje su autori identificirali jest stres. Područje stresa posebno je bilo povezano s izazovima koje udomitelji imaju pri udomljavanju djece kao i započinjanje i zadržavanje u ulozi udomitelja.

Bernedo i sur. (2022) su ispitali utjecaj karantene uslijed lockdowna zbog COVID-19 na obiteljski stres i funkcioniranje Španjolaca koji obavljaju udomiteljstvo i onih koji ne obavljaju udomiteljstvo. Zaključili su kako su obitelji koje su udomljavale dijete s posebnim obrazovnim potrebama prijavile više stresora. I autori Jay Miller i sur. (2021) potvrdili su kako je razina roditeljskog stresa kod udomitelja povećana nakon pandemije COVID-19.

Zasebno područje stresora je i odnos s biološkom obitelji djeteta koje je u udomiteljstvu. Newquist i sur. (2020) povezuju stres udomitelja s problemima s kojima se udomitelji suočavaju u odnosu s biološkim obiteljima udomljene djece što je potvrđeno i u drugim istraživanjima (Murray i sur., 2010; Adams i sur., 2018; Leathers i sur., 2019). U radu Leathers i sur. (2019) identificirali su, osim odnosa s biološkom obitelji, više izvora stresa za udomitelje na strani udomitelja (npr. narušeno zdravlje, osjećaj podcijenjenosti i neadekvatne podrške, poteškoće roditeljstva).

Harding i sur. (2020) proveli su istraživanje o dobrobiti udomitelja s ciljem da istraže kako udomitelji u australskom kontekstu koji nisu srodnici udomljenoj djeci i udomitelji koji su srodnici udomljenoj djeci percipiraju udomiteljsku skrb, stres, zadovoljstvo pruženom skrbi, razinu osobne dobrobiti te podršku i usluge koje su im dostupne. Istraživanjem je bilo obuhvaćeno 210 udomitelja i 116 udomitelja srodnika koji su u trenutku provedbe istraživanja imali na smještaju najmanje jedno dijete unazad minimalno tri mjeseca. Obilježje udomljenog djeteta je identificirano kao najjači prediktor u procjeni dobrobiti i zadovoljstva udomitelja. Stres je imao negativan utjecaj na dobrobit udomitelja, a udomitelji srodnici su procijenili veću razinu zabrinutosti za svoje mentalno zdravlje i veću razinu stresa u odnosu na udomitelje koji nisu srodnici udomljenoj djeci.

U pregledu literature koji su napravile autorice Laklija i Brkić (2022) navodi se kako smanjenju stresa u udomiteljstvu pridonosi pripremljenost udomljenog djeteta na smještaj u udomiteljsku obitelj.

Iako se hrvatska istraživanja iz područja udomiteljstva prema Barišić (2023a) tek posredno dotiču stresora udomitelja za djecu, korisno je provjeriti kako udomitelji (u ovome slučaju udomiteljice) percipiraju izvore stresa u kontekstu udomiteljskog okruženja.

CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

U radu se prikazuju generirani novi sadržaji o izvorima stresa udomiteljica za djecu² te je cilj dobiti uvid u prisutne izvore stresa kod udomiteljica za djecu s područja Osječko-baranjske županije, kao i teškoće s kojima se udomiteljice suočavaju pružajući uslugu smještaja djeci. S obzirom da se tijekom razgovora s udomiteljicama provjeravala sadržajna valjanost novokreiranih instrumentarija, dodatno su se prilikom obrade rezultata otvorila tematska područja koja nisu bila usko povezana sa ciljevima doktorskog istraživanja, a prikazuju se u ovome radu.

Istraživačka pitanja:

1. Koji su izvori stresa prisutni kod udomiteljica za djecu?
2. S kojim teškoćama se suočavaju udomiteljice za djecu pružajući uslugu smještaja?
3. Što udomiteljicama pomaže u nošenju sa stresom?

METODA

Sudionici

U istraživanju koje se provelo kroz dvije fokusne grupe sudjelovalo je 16 udomiteljica za djecu s područja Osječko-baranjske županije (osam sudionica po grupi), koje udomiteljstvo obavljaju u suradnji s Područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad. U prvoj fokusnoj grupi jedna udomiteljica je registrirana kao pružateljica specijalizirane usluge, dok su ostale sudionice pružateljice usluge u okviru tradicionalnog udomiteljstva. Raspon starosne dobi sudionica je u trenutku provedbe istraživanja bio od 31 do 61 godine života. Prosječna duljina bavljenja udomiteljstvom je oko 10 godina, pri čemu se četiri sudionice udomiteljstvom bave 10 i više godina, dok se četiri bave od tri do devet godina. Dvije udomiteljice stanuju u gradu, dok preostalih šest stanuje na selu. U trenutku provedbe fokusne grupe sve su udomiteljice imale djecu koja koriste uslugu smještaja. Prema stupnju obrazovanja jedna sudionica ima završenu osnovnu školu, njih tri srednju trogodišnju školu i tri srednju četverogodišnju školu, a jedna sudionica ima završenu visoku stručnu spremnu. Izvan udomiteljske obitelji za plaću su zaposlene dvije udomiteljice.

2 U ovome se radu prikazuje dio kvalitativnih rezultata predistraživanja koje se provelo u doktorskome istraživanju pod nazivom "Određnice profesionalnog stresa, sagorijevanja i mentalnog zdravlja udomiteljica za djecu". Širi ciljevi provedbe predistraživanja su bili:

1. provjeriti razumijevanje sadržaja upitnika (Upitnika izvora stresa udomitelja djece i Upitnika samoprocjene specifičnih kompetencija udomitelja) od strane udomiteljica koje obavljaju udomiteljstvo minimalno tri godine
2. ispitati doživljaj odgovaranja na pitanja iz dva novo konstruirana Upitnika
3. generirati nove sadržaje o izvorima stresa i kompetencijama udomitelja djece (Barišić, 2023b).

U drugoj fokusnoj grupi četiri udomiteljice stanuju u gradu. Njih sedam obavlja udomiteljstvo kao tradicionalno, dok je jedna specijalizirana udomiteljica za djecu. Ono što je važno za istaknuti jest da su u trenutku provedbe fokusne grupe dvije udomiteljice bile u postupku priznavanja specijaliziranog udomiteljstva. Raspon starosne dobi sudionica u drugoj fokusnoj grupi je bio od 26 do 58 godina života. Prosječno se sudionice istraživanja udomiteljstvom bave oko 12 godina. Sedam sudionica se bavi udomiteljstvom 10 i više godina. U trenutku provedbe istraživanja sve udomiteljice su imale djecu koja koriste uslugu smještaja. Prema stupnju obrazovanja jedna udomiteljica ima završenu osnovnu školu, njih pet ima završenu srednju trogodišnju školu, jedna srednju četverogodišnju školu i jedna ima višu stručnu spremu. Četiri sudionice imaju sklopljene ugovore za radni odnos te obavljaju rad za plaću izvan udomiteljstva.

Metoda prikupljanja podataka

Provedbi istraživanja prethodilo je dobivanje suglasnosti od Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao i Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. Ravnatelj svih Područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad (dalje u tekstu: PU HZSR) s područja Osječko-baranjske županije poslali su pisane dozvole za provođenje istraživanja putem elektroničke pošte na e-mail istraživačice. S voditeljima PU HZSR se dogovorilo da predstavnici Timova za udomiteljstvo svakog pojedinog područnog ureda uspostave telefonski kontakt sa svim udomiteljima iz Registra udomitelja koji obavljaju tradicionalno i specijalizirano udomiteljstvo djece na njihovom području te iste upoznaju sa ciljem i svrhom provedbe istraživanja, a istraživačici uz njihovu suglasnost pošalju kontakte zainteresiranih udomiteljica. Udomiteljice koje su bile zainteresirane sudjelovati u istraživanju su opetovano kontaktirane putem telefona kako bi se dogovorio termin provedbe fokusnih grupa. Na istraživanje je u konačnici pristalo sudjelovati 16 udomiteljica te su sve i bile uključene u istraživanje. Uzorak je bio prigodni, pri čemu se vodilo računa da sudionici zadovolje sljedeće kriterije za uključivanje u istraživanje: (a) tradicionalno udomiteljstvo, (b) specijalizirano udomiteljstvo za djecu, te (c) ženski spol (udomiteljice). Osobito važan je bio kriterij da udomiteljice imaju tri i više godina iskustva udomljavanja djece. Uključeni kriterij od tri godine iskustva je važan jer se prema Ajdukoviću (2008) u kvalitativnim istraživanjima pažljivo i ciljano odabire svaki sudionik na temelju njegove dobre informiranosti. U ovom istraživanju pošlo se od pretpostavke da je tri godine udomiteljskog iskustva dostatno za davanje ključnih informacija koje se žele prikupiti. Kako je prethodno napravljen uvid u Godišnje statističko izvješće Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2022) iz kojega je uočljivo kako je u Republici Hrvatskoj u 2021. godini bilo 2 161 registriranih udomiteljica, a udomitelja tek 387, odlučeno je da će u predistraživanju koje je prethodilo glavnom doktorskom istraživanju biti pozvane samo osobe ženskog spola. Sudionicama koje su sudjelovale u fokusnim grupama plaćeni su putni troškovi dolaska iz mjesta boravišta u Osijek te im je nakon završetka razgovora dodijeljen poklon bon DM-a u vrijednosti od 100 kn.

Sama provedba fokusnih grupa odvila se u tri koraka. Za provedbu razgovora kreiran je Protokol za provedbu istraživanja, a voditeljica razgovora vodila je i *bilješke* kojima je pratila neverbalne znakove sudionica (izraze lica, pokrete tijela, kontakt očima), usklađenost verbalnih i neverbalnih znakova komunikacije, koncentraciju tijekom intervjua, spremnost na davanje odgovora, procjenu iskrenosti odgovora i dodatne bilješke. Istraživačica je povećala valjanost prikupljenih podataka ko-

risteći i Protokol za vođenje bilješki vezanih uz intervjuista pri čemu se osobita pozornost posvetila refleksiji i samorefleksiji istraživačice kroz promišljanja na to kako se osjećala za vrijeme intervjua, koliko je bila osobno spremna, motivirana i angažirana za provedbu istoga, procjena kvalitete vođenja razgovora i mogućih izmjene u vođenju intervjua. Dodatno je korištena teorijska triangulacija gdje su se u interpretaciji dobivenih rezultata koristila dva teorijska pristupa stresu – transakcijski model stresa i podjela radnog stresa prema obilježjima osobe i izvanjskim događajima autora Ajduković (1996), a dodatno kodirane rezultate dobivene iz razgovora sa sudionicama pregledala je osoba koja nije neposredno prikupljala podatke, niti je radila u praksi u sustavu socijalne skrbi. U prvom koraku provedbe istraživanja napravljen je uvod u temu tijekom kojega su sudionice istraživanja upoznate s ciljem i svrhom provedbe istraživanja, etičkim načelima istraživanja te im je zajamčena povjerljivost u odnosu na upravljanje osobnim podacima sudionika i autonomija da imaju pravo zadržati privatnost svojih podataka u mjeri u kojoj žele. Sudionice su nakon toga potpisale dobrovoljni pristanak za sudjelovanjem u istraživanju. Zatim je u 2. koraku provjerena razumljivost sadržaja novokreiranog Upitnika izvora stresa udomitelja djece, doživljaja odgovaranja na pitanje i generiranje novih sadržaja o izvorima stresa udomitelja te je u 3. koraku provjerena razumljivost sadržaja Upitnika samoprocjene specifičnih kompetencija udomitelja djece, doživljaja odgovaranja na pitanja iz Upitnika i generiranje novih sadržaja.

U ovome se radu prikazuje dio podataka koji je dobiven iz razgovora s udomiteljicama u fokusnim grupama na unaprijed postavljene istraživačke probleme koji su dodatno obogaćeni temama koje sudionicama nisu eksplicitno navedene, ali se s njima provjerilo žele li nastaviti razgovor na nenačeljavljenu temu, pri čemu su jasno i usklađeno (verbalno i neverbalno) odgovarale da žele i da im je to važno. Na taj način dobiveni su tematski sadržaji (novi sadržaji) koji nisu bili usko vezani u postavljene glavne ciljeve dokorskog istraživanja, a u ovome radu se prikazuju kroz tri istraživačka pitanja.

Metoda obrade podataka

Podaci koji se prikazuju u ovome radu su prikupljeni u razgovorima sa sudionicama istraživanja, a dobiveni zvučni zapis transkribiran je iz audio zapisa u tekstualni oblik uz minimalno jezičnog uređivanja. Svakoj sudionici istraživanja dodijeljena je zasebna oznaka koja se sastoji od slova S koja označava sudionicu i broja (od 1 do 8) koji označava redni broj sudionice istraživanja, te brojčane oznake F1 za prvu fokusnu grupu i F2 za drugu fokusnu grupu. Podatci su analizirani tzv. analizom tematskog okvira prema postupku kojega su razvili Ritchie i Spencer (1994). Sam postupak je prema Ritchie i Spencer (1994) analitički proces koji uključuje faze upoznavanja s građom, postavljanje tematskog okvira, kodiranje, unošenje u tablice, povezivanje i interpretaciju.

Analiza tematskog okvira u odnosu na 1. i 2. istraživačko pitanje kao alat obrade podataka je odabrana jer se na temelju dosadašnjih spoznaja o izvorima stresa i teškoćama u području udomiteljstva unaprijed mogu izabrati teme koje predstavljaju „okvir“ analize kvalitativne građe. U temeljima ove metode obrade podataka je deduktivna analiza.

U odnosu na treće istraživačko pitanje podaci su dobiveni tematskom analizom koja je slijedila induktivni smjer zaključivanja koju opisuju Braun i Clarke (2006). Tematska analiza prema Braun i Clarke (2006) predstavlja proces prepoznavanja, analiziranja i izvještavanja prema obrascima (temama) koje su prepoznate unutar podataka. Analiza podataka se provela kroz šest koraka. Prvi

korak je bilo upoznavanje s podacima kroz samu izradu, potom čitanje transkripta i vođenje bilješki. Prolazeći kroz transkripte, podcrtane su sve izjave, odnosno jedinice kodiranja iz kojih su definirani kodovi kao prva razina apstrakcije. Sljedeći korak bio je generiranje inicijalnih kodova i njihovo grupiranje u smislene cjeline (tzv. potencijalne teme). U četvrtom koraku rađena je analiza kongruentnosti kodova unutar dobivenih tema te dobivenih tema u odnosu na cijeli skup podataka. U petom koraku su imenovane i definirane teme, a potom je uslijedila interpretacija podataka.

Pri prikupljanju, obradi i pohrani podataka poštivale su se Smjernice o zaštiti podataka iz Uredbe (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka).

REZULTATI I RASPRAVA

U ovome dijelu teksta se prikazuju dobiveni rezultati u Tablicama 1, 2 i 3 kroz teme (kategorije, pa i kodove u ovome istraživanju) definirane analizom. Rezultati se prikazuju i interpretiraju za obje fokusne grupe integrirano.

Prisutni izvori stresa kod udomiteljica za djecu

Prvo istraživačko pitanje je glasilo: *Koji su izvori stresa prisutni kod udomiteljica za djecu?*, a odgovori se prikazuju u Tablici 1.

Tablica 1. Teme, kategorije i kodovi u odnosu na tematsko područje "Prisutni izvori stresa kod udomiteljica djece"

TEMA	KATEGORIJE	KODOVI
Obilježje osobe	Izvori stresa povezani sa obilježjem udomljenog djeteta – internalizirani i eksternalizirani problemi u ponašanju	– Kada je udomljeno dijete agresivno prema sebi i drugima – Udomljavanje djeteta s traumatskim iskustvima
	Izvori stresa povezani s obilježjima udomitelja	– Kada se previše brinu za budućnost udomljenog djeteta
Priroda izvanjskih događaja	Izvori stresa povezani uz organizaciju rada	– Kada dijete odlazi iz udomiteljske obitelji na posvojenje (razdvajanje braće i sestara) – Kada roditelj djeteta iznenada dolazi u udomiteljsku obitelj
	Izvori stresa povezani uz radne uvjete	– Preniska udomiteljska naknada – Nejasno definirane radne uloge i odgovornosti udomitelja (institut privremenog skrbništva)
	Socijalni odnosi	– Nedostatak podrške u situacijama posvojenja djeteta – Osjećaj kontrole od strane liječnika

Udomiteljice djece su u razgovoru kroz dvije fokusne grupe navele kako su im **prisutni izvor stresa oni koji se odnose na obilježja osoba i prirodu izvanjskih događaja**. Među izvorima koji se odnose na obilježja osoba prisutni su **izvori stresa povezani s obilježjima samog udomljenog djeteta** i to **kada udomljeno dijete pokazuje eksternalizirane i internalizirane probleme u ponašanju**, odnosno **kada je udomljeno dijete agresivno prema sebi i drugima** (F1S8: "(...) manje više najveći stres ti je kad imaš problem oko djeteta i sa djetetom (...) stresno je bilo s njime jer je bio agresivan (...) nije svjestan toga da on počinje tuć mog muža recimo.", F2S8: "(...) najstresnija je bila ovo... kad je udomljeno dijete agresivno samo prema sebi, a onda malo i prema drugima.") i **kada dijete ima traumatsko iskustvo** (F1S8: "Zlostavljano dijete. (...) svjesni ste da dijete traumatizirano dolazi kod vas i vi ga morate utješiti, vi mu morate dati ljubav. Ovaj dječak što je sad, još uvijek je, mentalno ima problema, nije imao, ali je bio zlostavljan.", "(...) mora imati traume od roditelja i ima traume od roditelja.", F2S7: "Onaj dio koji je meni najteži ovaj i koji ja proživljavam duboko (...) kako se nositi s problemima kad dobijete dijete s traumom (...)"). Upravo je pregledom literature često spominjani izvor stresa koji se posredno identificira u našim radovima iz područja udomiteljstva, udomljenje djeteta s problemima u ponašanju (Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005; Laklija, 2009, 2012.; Krčar i Laklija, 2018; Laklija i sur., 2019), a što potvrđuju i strana istraživanja (npr. Vanderfaeillie i sur., 2012; Cooley i sur., 2015; Vis i sur., 2017; Gabler i sur., 2018; Bergsund i sur., 2020). Vanderfaeillie i sur. (2012) su utvrdili kako u Belgiji problemi u ponašanju djece utječu na razinu roditeljskog stresa i mogu dovesti do prekida udomljenja, a osobito ako djeca pokazuju internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju. Probleme u ponašanju kao najznačajniji izvor stresa za udomitelje djece identificiraju i autori Adamsa i sur. (2018) koji smatraju kako je izvor stresa za udomitelje i sam odnos s udomljenim djetetom ako dijete pokazuje poteškoće mentalnoga zdravlja. Cooley i sur. (2015) navode da udomitelji procjenjuju nižima svoju otpornost u slučajevima kada dijete pokazuje problematično ponašanje. I Jones i Morrissette (1999) navode kako je među 11 najstresnijih događaja za udomitelje djece emocionalna nestabilnost kod udomljenog djeteta i slučaj kada udomljeno dijete manifestira agresivna ponašanja prema drugima i imovini udomitelja. Također je stresor za udomiteljice i kada dijete ima traumatska iskustva. Prema Barišić (2023) udomiteljice navode kako su djeca s iskustvom traume zlostavljana djeca. Profaca (2016) navodi kako je zlostavljanje u dječjoj dobi najčešći oblik traumatizacije u djetinjstvu. Znanja o radu s ljudima s traumatskim iskustvom i praksa utemeljena na znanjima o traumi nužnost je pomažućih profesija, a osobito u području rada s djecom (Profaca, 2016). Traumatizirana djeca reagiraju na traumatsko iskustvo znakovima ponovnog proživljavanja, emocionalnog izbjegavanja i pobudnosti. Traumatsko iskustvo može ometati ili potaknuti kritična razvojna područja (Profaca, 2016). Također Sanderson (2013) ističe kako promjene u ponašanju poput kronično samodestruktivnog ponašanja može biti posljedica traumatizacije kod djece. I autori Ottaway i Selwyn (2016) tvrde da je važno da sustavi prepoznaju i prihvate da će neki udomitelji doživjeti zamor suosjećanja uslijed doživljenja pojačanog stresa zbog zbrinjavanja traumatizirane djece.

U odnosu na **izvore stresa povezane sa obilježjima udomitelja** sudionice navode da je to slučaj **kada previše brinu o budućnosti udomljenog djeteta**, pa im je to stresor (F2S7: "Pa aa ja recimo baš imam aa tu oko tog pitanja ovaaj aa nešto što ja sebi ne mogu pomoći, a imam baš brigu za budućnost djeteta (...) da stvaram aa onako jednu napetost i da njima stvaram stres djeci, jel me strah ako profulaju školu, ako tu nešto zapne aa ustvari što će s njima bit dalje.", F2S1: "To je pitanje koje je prestresno za mene jer je x.y. takva kakva je, bez ikakve perspektive, ne znam, ozdravljenja

(...) *brinem za budućnost i to mi je stres.*). Ovaj nalaz može se povezati i sa suočavanjem sa stresom prema autoru Schwarzer (2000) koji je predložio četiri kategorije suočavanja ovisno o vremenskoj lokaciji (potencijalnog) stresora i stupnju sigurnosti s kojom će se dogoditi: reaktivno, anticipativno, preventivno i proaktivno suočavanje. Ovdje uočavamo tzv. anticipativno suočavanje koje se provodi kao odgovor na prepoznati nadolazeći događaj koji je vjerojatno izvjestan u kratkoročnoj budućnosti pa ga udomiteljice doživljavaju kao stresor.

Zanimljivo je primijetiti da su u istraživanju Schofield i sur. (2013) koji su napravili pregled teorijskih pristupa sukobu radne i obiteljske uloge udomitelja, oni udomitelji koji su se prvenstveno identificirali kao njegovatelji (N=22) naglašavali svoju motivaciju za udomljenjem na temelju stručnosti, vještina i znanja; identificirali su se s drugim udomiteljima i koristili su stručnjake iz socijalnog rada za podršku, ali su i slobodnije pokazivali zabrinutost za dijete, nego što su to činili udomitelji koji su se identificirali kao roditelji. To možemo povezati sa usmjeravanjem udomiteljica na akumulaciju resursa za povećanje vlastitog potencijala i prilika za osobni rast kako bi lakše podnijeli intenzitet stresora (Schwarzer, 2000).

Iako se u ovome istraživanju nije sudionice pitalo kako doživljavaju svoju ulogu, primjetno je njihovo naglašavanje zabrinutosti za budućnost djeteta i to ne samo u odnosu na zdravlje djeteta, nego i na druge uloge koje dijete ima, npr. kao učenik.

S druge strane **izvori stresa povezani s prirodom izvanjskih događaja** udomiteljice dijele na **izvore stresa povezane uz organizaciju rada** koju obilježavaju situacije **kada dijete odlazi iz udomiteljske obitelji na posvojenje** i to osobito u slučajevima razdvajanja braće i sestara (F1S2: *"(...) to je razdvajanje, njih su troje braće i sestara znači. Najstariji dečko je sa mentalnim poremećajem i jednostavno posvojitelji se odlučili da ne žele njega. To mi je bolno i stresno bilo.*"; F1S7: *"Mi smo sad četiri i pet i pol godina kako su oni posvojeni i još uvijek je to teško. Isto su ih razdvojili.*"); **kada roditelj djeteta iznenada dolazi u obitelj** (F2S5: *"Imam stres jedino kad dođe otac, odnosno roditelj onda je to baš veliki stres, pa ne znam, možda to kad nekad bude taj smještaj, da se ne najavi ono, da će doći nego eto, dođe to dijete u danu, možda to malo bude onak stresno, ne znaš, ne možeš se ni pripremiti (...), GRUPA: "Da, ali nikada nema najave. Stresno je to.*").

Newquist i sur. (2020) su se bavili istraživanjem udomiteljskog iskustva s gubitkom i stresom povezanim s očekivanim ili neočekivanim odvođenjem djeteta iz njihovog doma u SAD-u. U kvalitativnom istraživanju su zaključili kako udomitelje treba pripremiti za suočavanje s gubitkom udomljenog djeteta. S druge strane udomiteljima je prisutno kao izvor stresa kada roditelj iznenada dolazi u udomiteljsku obitelj, a bez najave dolaska, što se potvrdilo kao izvor stresa i u radovima stranih autora (Murray i sur., 2010; Gabler i sur., 2018; Adams i sur., 2018; Leathers i sur. 2019).

Radni uvjeti su također izvori stresa za udomitelja i oni se odnose na situacije gdje udomiteljice smatraju kako su **radne uloge i odgovornosti nejasno definirane**, pri čemu se posebno istaknuo **problem skrbnništva u odnosu na dijete u udomiteljstvu** (F2S1: *"Ne možeš u policiju (...) ne možeš u vrtić, ne možeš u školu (...), ne možeš ništa bez potpisa roditelja.*", F2S6: *"(...) upis u vrtić, ako ne možete potpisati neki papir, nešto, jer niste skrbnik i tako, više mi je to ovaaj aa stresno.*", F1S7: *"Da, jedan obični izlet ti ne možeš potpisati.*") te **primanje preniske udomiteljske naknade** (F2S3: *"Znači taj novac čak nije ni dovoljan puno puta jer ti recimo... sve što je za dijabetičare, znamo da je to ono bez šećera što je skupo.*", F2S8: *" (...) dok je djetetu, vi ne možete dijete aa dijete raste, pre-*

raste, pokida aa puno više i voća i slatkiša aaa djeca koja su već veća, znači to su i izlasci, to je... ne možete vi dijete poslat sa 20 kuna u grad, mislim ono... brzo se mijenjaju potrebe djeteta.”).

U samom procesu razgovora sa 16 udomiteljica, sve su naglasile kako im je skrbništvo stresor. Naime udomitelji prema čl. 1. Zakona o udomiteljstvu (NN 18/22) osiguravaju skrb i potporu korisniku u pozitivnom i poticajnom obiteljskom okruženju u skladu s njegovim individualnim planom promjene. Djetetu se u udomiteljstvu može priznati pravo na socijalnu uslugu smještaja sukladno odredbama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 156/23) ili roditeljima djeteta može biti oduzeto pravo na stanovanje s djetetom sukladno odredbama Obiteljskog zakona (NN 156/23) pri čemu dijete u tom slučaju biva povjereno udomiteljskoj obitelji. Prema čl. 162 Obiteljskog zakona (NN 156/23) dok traje mjera oduzimanja, roditelji imaju prava i dužnosti u ostvarivanju roditeljske skrbi o djetetu, osim prava na stanovanje i s tim u vezi na svakodnevnu skrb o djetetu. Ako je roditelj odsutan ili spriječen i nije u mogućnosti brinuti o samome djetetu, ako je lišen prava na roditeljsku skrb ili poslovne sposobnosti u dijelu koji ga onemogućava u ostvarivanju roditeljske skrbi, ako je roditelj nestao, umro ili je manje od mjesec dana nepoznatog boravišta, ako je roditelj maloljetan ili je dao pristanak na posvojenje sukladno odredbama čl. 224 Obiteljskog zakona (NN 156/23), djetetu se može imenovati skrbnik. Sve udomiteljice imaju iskustvo, gdje je roditelj znao biti odsutan i nedostupan baš u mjesecu kada je trebao potpisati odlazak na izlet ili upis djeteta u vrtić ili školu i to im je bio značajan izvor stresa jer nisu mogle umjesto roditelja potpisati potrebnu dokumentaciju.

Stresori za udomiteljice dolaze i iz socijalnih odnosa koje one doživljavaju kao **nedostatak podrške u situacijama posvojenja djece** (F1S1: *“Neka usavršavanja i podrške, nešto, znači kad su mi bili neki najteži trenuci u životu, to posvajanje, recimo da se nismo uključili u jedan takav tečaj i to, ja mislim da bi cijela naša obitelj, mi smo već doslovno mislili da ćemo završiti na liječenju jer smo pod ogromnim stresom bili.”*) i **kada imaju osjećaj kontrole od strane liječnika iz zdravstvenog sustava** (F2S7: *“(...) uvijek imam dojam da ga se skenira i da mu se traže, ne daj Bože, nekakve modrice ovaaj po tijelu ovaaj (...)”*), F2S8: *“Kad sam ja izgovorila tu rečenicu, ona je došla do njega, ko što ste rekli, ona je njega cijeloga pregledala i prvo što me pitala a koliko dugo je dijete kod vas? (druga udomiteljica se ubacuje i govori „I koliko ih imate kod kuće?“).*

Nedostatak podrške u situacijama posvojenja djeteta i osjećaj kontrole od strane liječnika iz zdravstvenog sustava su stresori udomiteljicama. Ako udomitelje doživljavamo kao ravnopravne dionike i partnere u području skrbi za dijete u sustavu socijalne skrbi i šire, tada oni mogu doživjeti podršku i značajnost svoje odluke. Uočljivo je iz ovih rezultata kako udomiteljice imaju osjećaj kontrole od strane liječnika iz zdravstvenog sustava što može biti i zbog kulture autoriteta liječnika, ali i zbog doživljaja udomiteljica da ih se ne doživljava kao aktivnim dionicima u području zaštite dobrobiti djece. Udomitelji su usmjereni na pomaganje drugim ljudima u rješavanju njihovih životnih problema i imaju kontakt s klijentom u nevolji što je definicija pomažuće struke, pa iz te pozicije doživljaja bi ih trebali uključivati kao ravnopravne partnere u zaštiti dobrobiti djece i mladih. Samu pak važnost podrške sustava ističu i domaći i strani autori koji se bave i pišu o udomiteljstvu djece (Newquist i sur., 2000; Murray i sur., 2010; Laklija, 2011, 2012; Gabler i sur., 2018; Leathers i sur., 2019; Harding i sur., 2020). Osobito je važno istaknuti kako podrška udomiteljima može umanjiti negativne posljedice stresa (Krčar i Laklija, 2018), a i u uvodu spomenuti autori Adams i sur. (2018) neadekvatnu suradnju sa socijalnom službom navode kao jedno od tri najvažnija izvora stresa za udomitelje djece.

Dodatno, udomiteljice su govorile o teškoćama s kojima se suočavaju za vrijeme pružanja usluge smještaja, jer su teškoće potencijalno izvori stresa za udomiteljice ako one nemaju načina i resursa ili strategija kako da ih riješe.

Teškoće s kojima se suočavaju udomiteljice za djecu

Drugo istraživačko pitanje je bilo: *S kojim teškoćama se suočavaju udomiteljice za djecu pružajući uslugu smještaja?*, a odgovori se prikazuju u Tablici 2.

Tablica 2. Teme, kategorije i kodovi u odnosu na tematsko područje "Teškoće s kojima se suočavaju udomiteljice djece u provedbi udomiteljstva"

TEMA	KATEGORIJE	KODOVI
Poteškoće s kojima se suočavaju udomiteljice usmjerene na obilježja osoba	Poteškoće povezane s obilježjima osobe	– Osjećaj krivnje u odnosu na vlastitu djecu
Poteškoće s kojima se suočavaju udomiteljice usmjerene na prirodu izvanjskih događaja	Poteškoće povezane uz radne uvjete i vrstu posla	– Nejasno definirana područja svakodnevne skrbi za dijete – Problem niskih i limitiranih naknada – Problem nemogućnosti realizacije godišnjeg odmora – Problem zakonske regulacije uz stjecanje uvjeta radnog staža – Nedostatna promocija udomiteljstva u javnosti
	Poteškoće povezane uz organizacija rada	– Problem dugotrajnog vođenja postupka relicenciranja – Problem nemogućnosti ostvarivanja prava oslobođenja od cestarina – Neinformiranost o stanju djeteta prije udomljenja – Priprema udomljene djece na uspostavu odnosa s roditeljima – Kontakti s roditeljima djece u obitelji udomitelja – (Ne) edukacija roditelja o osnovnoj brizi i skrbi za dijete
	Poteškoće povezane uz socijalne odnose	– Gubitak socijalnih odnosa sa okolinom – Osjećaj nezaštićenosti udomitelja

Teškoće koje su potencijalno stresni događaji za udomiteljice djece **na strani obilježja osoba**, odnosno **na strani udomiteljica** je **kada imaju osjećaj krivnje u odnosu na vlastitu djecu** (F1S1: "(...) jedino što sam svima rekla morate biti svjesni da vaša biološka djeca više nemaju mamu samo za sebe.", F1S7: "Mislim sad pričamo o toj grižnji savjesti, ja imam grižnju savjesti. Ja recimo idem na more a nisam ni jedno moje unuče nikad mogla povest jel moram tri udomljena djeteta voditi sa sobom.", F1S2: „Mama ovo je prvi put nakon koliko vremena da sami sjedimo za stolom“, to mi je onako bilo k'o **da mi je šamar opalila.**").

Teškoće koje se povezuju s **prirodom izvanjskih događaja**, dijele se na kategorije **teškoća povezanih uz radne uvjete i vrste posla, poteškoće vezane uz organizaciju rada i socijalne odnose**. Poteškoće povezane uz radne uvjete i vrstu posla su **nejasno definirana područja svakodnevne skrbi za dijete** (F2S3: "U ovom zakon opet nije riješeno pitanje skrbnštva i opet nisu riješeni ti

najvažniji problemi s kojima se svaki udomitelj prvi dan sretno kada mu dijete dođe.", F1S7: "Znači ja kao udomitelj dovedem djecu, dijete koje treba operaciju i onda mora mama potpisat. Ak! dođeš u Centar oni kažu „pa nađite mamu da potpiše“, pa nađi ju ti, pošalji policiju pa nek ti potpiše..."). Udomiteljice smatraju kako je nejasno definiranje svakodnevne skrbi za dijete teškoća jer ne mogu obavljati primjerice zdravstvenu skrb za dijete u kriznim situacijama. Ovdje vidimo kako su prema Lazarus i Folkman (1984) teškoće i stresori povezani na način da se stres javlja kada osoba doživljava neravnotežu između zahtjeva okoline (stresora) i svojih resursa za suočavanje s tim zahtjevima. Ako udomiteljice nemaju skrbnitstvo da mogu donositi neke odluke iz područja roditeljske skrbi umjesto roditelja – to im postaje stresor. Teškoće povezane uz radne uvjete i vrstu posla su i **niske i limitirane naknade** (F2S6: "Mi iako imamo 5 djece ili 4 mi dobijemo maksimalno 4000 kn, nema više od toga.", F2S8: "Mi nemamo pravo na staž, pa na godišnji."); **problem nemogućnosti realizacije godišnjeg odmora** (F2S4: "Je stres mi je što ne mogu to nekako organizirati da idemo na godišnji nekim kombijem od države.", F1S5: "Zašto nemamo neki kamp za udomitelja, pa ćemo moći to pravo na godišnji realizirati kako treba"), **problem zakonske regulacije za stjecanje uvjeta radnog staža** (F2S2: "Ne može svatko troje djece odraditi. Ja nisam sposobna odraditi 5 djece. No jedno jesam. Zašto ja sada nema to pravo? Neka on ima 5 puta veći staž, ali daj i meni neki minimum."), **nedostatna promocija udomitelja u javnosti** (F1S7: "Mislim jesenas, svi ste tu, ne znam, tri ciklusa je išlo na Hrvatskoj televiziji udarnim terminom u 10 sati o udomljavanju pasa i mačaka i jedna epizoda o udomljavanju djece. I vi očekujete udomitelje u Hrvatskoj?", F1S6: "Je, pa kakve sve muke ta dječica prolaze, o tome nema emisija."), **Poteškoće vezane uz organizaciju rada su problem dugotrajnog vođenja postupka relicenciranja** (F2S2: " (...) a ako želim svoja prava, staž ili plaću sad tri mjeseca se propituje, znači 42 dokumenta sam predala u prvu obradu. 42 dokument papira u prvu i to nije bilo dovoljno, a ja sam stara udomiteljica.", F2S7: "Vidite mene moj centar podržava, one ne mogu protiv zakona, ali i kada se pojavi zakon onda se svejedno to oteže... Ja sam još uvijek standardni onaj obični udomitelj."), **problem nemogućnosti ostvarenja prava na oslobođenje od cestarina** (F2S2: "Znači ja ne mogu ostvariti pravo na oslobođenje od cestarine jer auto nije na njoj. Pa gdje to ima, recite mi kako da to nije izvor stresa? Ona dijete nije krivo.", F2S5: "Točno. I ja sam bila u situaciji kad nismo to mogli ostvariti. Ne poštuje nas se").

Na diskriminativni položaj udomitelja djece u Republici Hrvatskoj koji ne mogu ostvarivati pravo na oslobođenje od plaćanja troškova cestarine sukladno odredbama Zakona o cestama (NN84/11, 22/13, 53/13, 148/13, 92/14, 110/19, 144/21, 114/22, 04/23) i Pravilnika o postupku i načinu ostvarivanja prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i cestarine (NN 136/2011) upozoravalo je Pravobraniteljstvo za osobe s invaliditetom unazad pet godina u svojim Izvješćima o radu (2018.-2022.). Donošenjem novog Pravilnika o postupku i načinu ostvarivanja prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i cestarine (NN 133/23) ova teškoća je otklonjena.

Dodatno je poteškoća povezana s organizacijom rada **priprema udomljene djece na kontakte s roditeljima** (F1S1: "Manja djeca, njima je ovoga njima je teško objasniti neke stvari za njihove roditelje kad su manji i to mi je stres.", F1S8: "(...) oni stvaraju taj onda tu odbojnost jer kakvi god da su njihovi roditelji, njihovi su. Teško je to njima nekako objasniti i pripremiti ih to mi je teško i onda i stresno."), sama **realizacija kontakata roditelja i djece u obitelji udomitelja** (F1S1: "Meni isto osobno najveći problem je uvijek bio taj kontakt s roditeljima zato što su znali biti onako zločesti, agresivni i tako.,

F1S2: "I onda dođu roditelji pune torbe kopa nešto po torbi prijete nam se, ovo će nam ono će nam. Znači mi nismo zaštićeni ničim. Oni idu kod njih u posjetu po potpis sa policijom, vatrogascima, hitnom pomoći po potpis, a oni dolaze kod mene di imam svoje troje djece, četvero udomljene djece."). Odnos s udomljenom djecom i odnos s biološkom obitelji djeteta, dvije su skupine kompetencija koje udomitelji moraju imati (Borić i sur., 2021). Upravljanje emocijama i vlastitim reakcijama je osobito važna kompetencija u radu udomitelja u području osobnog razvoja udomitelja i jedna je od odgovara na uspješno nošenje sa stresom (Borić i sur., 2021), a važna je u situacijama kada se roditelj djeteta agresivno ponaša. Prema Zakonu o udomiteljstvu (NN115/18, 18/22, čl. 43) obveza je Područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad pripremiti korisnika, njegovu vlastitu i udomiteljsku obitelj na smještaj korisnika, dok je obveza udomiteljske obitelji sukladno čl. 50 toč. 11 istoga Zakona omogućiti i poticati kontakte korisnika s vlastitom obitelji, drugim srođnicima te ostalim bliskim osobama u skladu s najboljim interesima korisnika i odlukama nadležnih tijela. Strani autori poput Gabler i sur. (2018), kao i Farmer i sur. (2005) navode kako su za udomitelje poteškoće u odnosu s biološkim roditeljima udomljene djece stresni događaji. Newquist i sur. (2020) povezuju stres udomitelja sa problemima s kojima se udomitelji suočavaju u odnosu s biološkim obiteljima udomljene djece što je potvrđeno i u ranijim istraživanjima (Murray i sur., 2010; Adams i sur., 2018); **(ne) edukacija roditelja o osnovnoj brizi i skrbi za dijete** (F1S7: "I nas educirate, pa educiraj te roditelje čovječe.", F1S6: "Ja ne znam kako su se ta djeca prala kad su otišli na praznike, treba roditelja poučiti.") te **neinformiranost udomitelja o stanju djeteta prije udomljenja** (F1S7: "Kad su vam rekli dijete vam ima takvu i takvu dijagnozu i to i to? Nikad.", F1S2: "Znači u svakom slučaju se gleda da se to zakamuflira i da se ne sazna.", F2S8: "Meni su rekli da su mi dali dvoje normalne djece da bi ja nakon drugog dana vidjela da je ona bratu jastuk stavila preko da ga guši.").

Poteškoće koje su povezane uz socijalne odnose su **gubitak socijalnih odnosa s okolinom** (F2S7: "Osjetila sam svejedno gdje više sa 4 djece me neće primiti., a to nikad ne bi mogao zbog toga što bi ja mislim umro onog trenutka kad bi se to dijete od mene odvojilo.", F2S2: "Meni je bila beba. Sa mjesec i pol su je donijeli pa su ju odveli. Susjeda je pričala kako sam mogla dati bebu. Pa nisam ja dala bebu. Nisam ju dobila za sebe. Ljudi se povuku od tebe.") i **osjećaj nezaštićenosti udomitelja** (F2S7: "Ja bih voljela osobno da nas kao udomitelje zaista kontroliraju. Sve udomitelje. Mi smo na jako osjetljivom području. Kontrole socijalnih radnika, ma koga god... Ali ne da li je krevet zategnut!!! ", F2S8: "(...) ili nije obrisana prašina.").

Neusklađenost rada sustava prije svega se odnosi na potrebu koju udomiteljice ističu, a to je da osim što one same trebaju proći osposobljavanje da bi se bavile udomiteljstvom, i roditelji udomljene djece paralelno bi trebali biti educirani. Ovo područje je uređeno i u području obiteljskog zakonodavstva gdje nadležni PU HZSR može roditeljima, paralelno uz mjeru izdvajanja djeteta iz obitelji izreći i mjeru za zaštitu prava i dobrobiti djeteta stručnu pomoć i potporu i na taj način raditi s roditeljima na područjima roditeljske skrbi koji su nedostatni i rizični za dijete koje je sada u udomiteljstvu. Uočljivo je i kako udomiteljice imaju teškoće sa socijalnom okolinom u kojoj žive, a verbaliziraju dodatno i poteškoće jer se udomitelji nedovoljno prate u radu. To opetovano naglašavan sustavni problem u kojemu udomitelji doživljavaju da se prema njima stručni radnici ne odnose kao prema partnerima, nego kao prema podređenima što se čita u izjavama u kojima spominju kako im se ukazuje na neobrisanu prašinu ili zategnut krevet, kao i na neinformiranost od strane stručnih radnika. Iako su Zakonom u udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22, čl. 49 st.2) pro-

pisana prava udomitelja, gdje je navedeno kako će udomitelj biti upoznat sa svim informacijama o korisniku, uključujući informacije o njegovu prijašnjem obiteljskom životu, a s druge strane je obveza Centra sukladno istom Zakonu (NN 115/18, 18/22, čl. 48, st.1, toč.1) upoznati udomitelja s osobinama korisnika koji će biti smješten. Iz ovakvih rezultata jasno je kako bi se sustav socijalne skrbi trebao više usmjeriti na suradnički odnos s udomiteljskima obiteljima koji se zasniva prije svega na povjerenju i transparentom dijeljenju važnih informacija, na temelju kojih je moguće individualizirano pružiti uslugu korisniku (djetetu) kako bi se smanjili rizični ili sigurnosti čimbenici zbog kojih je dijete na smještaju. Uključivanje djeteta, udomitelja i članova njihove obitelji i obitelji korisnika, kao i ostalih dionika iz sustava socijalne skrbi i šire u izradu individualnog plana skrbi može pomoći u definiranju međusobnih uloga i prevenirati stres udomitelja povezan s nejasnoćom uloga (Laklija i Sladović Franz, 2013; Barišić, 2023b). Stres uzrokovan izazovima s kojima se udomitelji suočavaju može imati štetne posljedice na njihovo mentalno zdravlje i opću dobrobit te na njihove sposobnosti upravljanja stresom u skrbi o udomljenom djetetu (Harding i sur., 2020). Iako u fokusu ovoga istraživanja nije prvotno bilo prikazati strategije nošenja sa stresom, udomiteljice su samostalno govorile što smatraju da bi im pomoglo u lakšem nošenju sa stresom, pa se rezultati prikazuju u sljedećem potpoglavlju.

Strategije koje udomiteljicama mogu pomoći u nošenju sa stresom

Treće istraživačko područje koje se dodatno otvorilo analizom izjava sudionica se odnosi na strategije koje bi udomiteljicama mogle pomoći u uspješnijem nošenju sa stresom. Rezultati se prikazuju u Tablici 3.

Tablica 3. Kodovi, kategorije i teme u odnosu na tematsko područje "Strategije koje udomiteljicama mogu pomoći u nošenju sa stresom"

KODOVI	TEME
<ul style="list-style-type: none"> – Pripremiti dijete za povratak u obitelj – Pripremiti dijete za postupak posvojenja 	<ul style="list-style-type: none"> – Vještina osiguranja daljnje skrbi za dijete nakon udomiteljstva
<ul style="list-style-type: none"> – Uskladiti kulturu biološke obitelji djeteta sa kulturom vlastite obitelji – Upoznati se s kulturološkom pozadinom djeteta 	<ul style="list-style-type: none"> – Kulturalna kompetentnost
<ul style="list-style-type: none"> – Prepoznati vlastiti utjecaj doživljaja traume na ponašanje – Imenovati osjećaje 	<ul style="list-style-type: none"> – Upravljanje emocijama i ponašajnim reakcijama
<ul style="list-style-type: none"> – Prepoznavanje utjecaja traume na ponašanje djeteta – Prepoznavanje rizičnih čimbenika (zlostavljanja i zanemarivanja djeteta) 	<ul style="list-style-type: none"> – Znanja o sigurnosnim i razvojnim rizicima za dijete

Udomiteljice smatraju kako bi im u uspješnijem nošenju sa stresorima mogla pomoći znanja i vještine i to prije svega **vještine osiguranja daljnje skrbi za dijete nakon udomiteljstva**, pod čime smatraju da je to **vještina pripreme djeteta za povratak u obitelj ili za posvojenje** (F2S5: "Ja želim moći pripremiti dijete na povratak u obitelj ili za posvojenje.", F2S8: "Definitivno, pripremiti dijete na povratak. Nije da to ne radim, ali bih voljela da oko toga više zajedno se dogovaram sa Centrom."). Druga važna stvar koja se odnosi na znanja i vještine koje bi udomiteljicama mogle

pomoći u uspješnijem nošenju sa stresom je **kulturalna kompetentnost**, što se odnosi na **usklađivanje kulture biološke obitelji djeteta sa kulturom vlastite obitelji** (F2S4: "Nije da ne radim skroz, ali usklađivanje kulture bi mi pomoglo. Teško mi je nekada kad smo potpuno različiti, pa me roditelji prijave jer sam ih odvela u crkvu.") i **upoznavanje sa kulturološkom pozadinom djeteta** (F2S3: "Meni je važno znati koje je dijete vjere, da li je išlo u crkvu jer sam s time znala imati problema, jer nisam znala da li ga smijem ili ne voditi u našu crkvu.") Prema istraživanju Brown i sur. (2009) udomitelji smatraju da doživljavaju manje stresa ako pružaju uslugu udomiteljstva djeci s kojima dijele obilježja zajedničke kulture.

Sudionice smatraju da bi im pomoglo kada bi **znali prepoznati vlastiti utjecaj doživljaja traume na ponašanje odnosno kada bi mogli objasniti utjecaje svojih neugodnih iskustava iz prošlosti na vlastito ponašanje prema udomljenom djetetu koje ima isto neugodno iskustvo kao i one** te kada bi **imenovali osjećaje** što je pod kategorijom **upravljanja emocijama i ponašajnim reakcijama** (F2S3: "Želim upravljati svojim osjećajima kada je udomljeno dijete ljuto.", F2S1: "Voljela bih da imenujem taj osjećaj kada se pojavi. U teoriji je to lako, u praksi malo teže. Totalno zastanem kada osjećam to neugodno iskustvo." F2S7: "(...) upravljati svojim osjećajima kada je udomljeno dijete tužno i ovaj ljuto i mislim da je to jako bitno ovaj ... prepoznati imenovati svoje osjećaje i misli jer i nama treba ovaj samopomoći. Objasniti uzmete i svojih iskustvena vaše ponašanje. Nositi se sa stresnim situacijama također jako bitno.")

Iskustva iz prošlosti mogu znatno oblikovati naše reakcije i stavove. Kada osoba koja je prošla kroz teške situacije postane udomitelj djeteta koje je prošlo kroz slične neugodne trenutke, to može imati dubok utjecaj. Udomitelj može pokazati veću empatiju i osjetljivost prema potrebama djeteta, ali isto tako može biti suočen s vlastitim emotivnim izazovima zbog prošlih trauma. To može utjecati na njegovo suočavanje s vlastitim emocionalnim poteškoćama, što dalje može imati utjecaj na pružanje osjećaja stabilnosti i sigurnosti udomljenom djetetu.

Također smatraju da bi im **znanja i vještine prepoznavanja znakova zanemarivanja i zlostavljanja**, kao i **utjecaja trauma na ponašanje djeteta** uvelike pomoglo u nošenju sa stresom (F1S5: "Nekada ja nisam sigurna jel to utjecaj trauma. Nismo mi za to obučeni.", F2S7: "Ja bih da nas uče kako da prepoznamo te znakove zanemarivanja i zlostavljanja. Znam ja ako ona dođe 10 kila mršavija s praznika, ali ima tu puno više toga. To bi mi značilo.", F2S8: "Isto. Da učimo kako prepoznati traum, zlostavljanje.").

Udomiteljice se svakodnevno nalaze u situacijama koje zahtijevaju iskazivanje suosjećajnosti, zainteresiranosti, ljubaznosti, empatije, a ako te emocije osoba istovremeno ne doživljava to dodatno može izazvati emocionalni napor i dovesti do povećanja stresa (Ćavar i Petrak, 2018). Važno je stoga usmjeriti pozornost na primjereno osposobljavanje prilikom započinjanja udomiteljstva i kasnije usavršavanja udomitelja u pružanju usluge smještaja uz kvalitetno pruženu podršku jer je jedno od najčešće spominjanih obilježja izvora stresa nedostatak kompetencija udomitelja (Murray i sur., 2010). I u rezultatima ovoga istraživanja, uočljivo je kako udomiteljice samostalno otvaraju temu o znanjima i vještinama koje bi im pomogle u lakšem nošenju sa stresom. Arambašić (2000) ističe kako svi imamo potrebu kada smo u stresu smanjiti njegov intenzitet. Prema transakcijskoj teoriji stresa, kada je osoba u stresu ona kognitivno radi procjenu na primarnoj i sekundarnoj razini, što je pojašnjeno u uvodnom dijelu rada. Na sekundarnoj razini osoba procjenjuje načine i strategije

koje ima kako bi odgovorila na stresor. Sudionice ovoga istraživanja su usmjerene na promjenu izvora stresa koja uključuje djelovanje usmjereno na mijenjanje situacije, odnosno na uklanjanje izvora stresa. Prema Vizek Vidović (1996) osjećaj nekompetentnosti možemo smanjiti dodatnim usavršavanjem, a Ajduković (1996) ističe kako je osjećaj nekompetentnosti u domeni izvora stresa koji ovisi o samoj osobi. I nakon formalno završenog procesa osposobljavanja udomitelja, izuzetno je važno udomiteljima omogućiti prostor u kojem će nastaviti "usavršavati" svoja znanja i vještine u području rada s djecom, jer je svako dijete koje im dolazi jedinstveno i treba mu holistički pristupiti. Udomiteljice imaju sva prava, kao i ostali djelatnici sustava socijalne skrbi koja se odnose na zaštitu njihovog mentalno zdravlja, no jednako tako imaju i obveze cjeloživotno ulagati u svoje kompetencije, kako bi skrb za najranjiviju djecu odgovarala potrebama djece i bila usmjerena na prevladavanje prisutnih rizika zbog kojih su smještena u udomiteljstvo (Barišić, 2023b). Iako prema Zakonu o udomiteljstvu (NN 18/22) udomitelji imaju pravo da im se pruži potpora u obavljanju udomiteljstva kroz redovitu superviziju, većina udomiteljica koje su sudjelovale u ovome istraživanju posredno su u razgovoru navele kako im nije osigurana redovita supervizija koja je po svojoj definiciji prostor za osobni i profesionalni razvoj.

Metodološka ograničenja istraživanja

Glavna metodološka ograničenja istraživanja odnose se na izbor prigodnog uzorkovanja i izbor lako dostupnih sudionika, a što može dovesti do nepotpunog uvida u problem (Milas, 2009). S obzirom na mogućnost regionalnih razlika, ovi rezultati se odnose samo na područje udomiteljstva djece Osječko-baranjske županije. Preporuka je dalje napraviti nacionalno istraživanje stresa i stresora kod udomiteljica djece. Sudionice u istraživanju su sudjelovale dobrovoljno, a dobrovoljci prema Milas (2009) imaju potrebu za odobravanjem, pa je moguće kako su pojedine sudionice u istraživanju zapravo bile pristrane. Ono što je prema preporukama Risenhal i Rosnow (1975, prema Milas, 2009) bilo napravljeno kako bi se smanjila moguća pristranost kod sudionica je poziv koji je bio privlačan na način da ih se upoznao sa važnošću istraživanja. Ovo je bilo osobito važno jer je i istraživačica radila u sustavu socijalne skrbi. To dodatno otvara prostor mogućnosti da su sudionice istraživanja bile u nekom dijelu davanja odgovora suzdržane, jer se ipak radi o iznimno osjetljivoj tematici, a mogle su misliti i kako je istraživačica naklonjena stručnim radnicima sustava socijalne skrbi. S druge strane istraživačica je radila samorefleksiju propitujući i znajući kako je dio istraživanja te je kontekstualizirala kroz *bilješke* ako je primijetila da je sudionicama govor tijela promijenjen u odnosu na neko pitanje koje je postavljeno, ako dolazi do raskoraka između rečenoga i usklađenosti s neverbalnim izričajem. Na taj način, a kroz kontekstualizaciju, povećana je kvaliteta prikupljanja podataka. Dodatno, osobni stav istraživačice jest da su udomitelji važni dionici u području zaštite dobrobiti djece. S druge strane kako su se provele dvije fokusne grupe, bilo je moguće i provesti provjeru opisa jednog izvora podatka kod drugog izvora (odnosno kod druge fokusne grupe), a na taj način se prema Ajduković (2008) smanjuje pristranost i povećava vjerodostojnost i dosljednost kvalitativnog istraživanja. Istraživačica je ovaj dio bio posebno bitan kako ne bi „prisilila“ podatke da pristaju zamišljenom modelu jer je kroz raniju radnu ulogu imala najčešće uvid u području udomiteljstva kao stručna djelatnica sustava socijalne skrbi.

Bilo bi korisno i da se udomiteljice pitalo u istraživanju kako one sebe doživljavaju; kao djelatnice sustava socijalne skrbi (u kontekstu radne uloge) ili kao pomagače (zamjenska odgajateljska uloga).

Unatoč metodološkim ograničenjima, rezultati istraživanja su u skladu s domaćim i stranim istraživanjima. Pokazalo se opravdanim koristiti kao teorijsko ishodište transakcijski model stresa na uzorku udomiteljica jer one očigledno doživljavaju stresore u odnosu na svoju udomiteljsku (paraprofesionalnu) ulogu.

ZAKLJUČAK

Na uzorku od 16 udomiteljica za djecu s područja Osječko-baranjske županije koje udomiteljstvo obavljaju kao tradicionalno i kao standardno, ispitali smo koji su im prisutni izvori stresa, kao i teškoće s kojima se suočavaju pružajući uslugu smještaja djeci. Dodatno su udomiteljice rekly koja znanja i vještine smatraju da bi im pomogle u uspješnijem nošenju sa stresom u kontekstu udomiteljske uloge.

Prisutni izvori stresa, kao i teškoće s kojima se suočavaju udomiteljice za djecu, moguće je podijeliti sukladno transakcijskom modelu stresa na obilježja stresa koje povezujemo s osobom i prirodom izvanjskih događaja. Nadalje su izvanjski izvori stresa koji su prisutni kod udomiteljica podijeljeni prema Ajduković (1996) na izvore stresa u odnosu na organizaciju rada, radne uvjete i socijalne odnose. Stresori na strani udomljenog djeteta su manifestiranje eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju. Zabrinutost za budućnost udomljenog djeteta jest stresor za udomiteljice koji pripisuju vlastitim obilježjima. Teškoće s kojima se udomiteljice suočavaju, a koje ujedno percipiraju kao izvore stresa su nejasno definirane uloge u odnosu na skrbništvo nad djecom i niske naknade. Također, teškoće za udomiteljice koje su potencijalni izvori stresa i povezane su uz njih same jesu osjećaji krivnje u odnosu na vlastitu djecu. Teškoće povezane s prirodom izvanjskih događaja u odnosu na organizaciju rada su problem nemogućnosti realizacije godišnjeg odmora i problem zakonske regulacije uz stjecanje uvjeta radnog staža, nedostatna promocija udomiteljstva u javnosti, problem dugotrajnog vođenja postupka relicenciranja i problem nemogućnosti ostvarivanja prava na oslobođenje od cestarina.

Potencijalni stresori su i teškoće u odnosima s drugima poput: priprema udomljene djece na uspostavu odnosa s roditeljima, kontakti s roditeljima djece u obitelji udomitelja, (ne)edukacija roditelja o osnovnoj brizi i skrbi za dijete, gubitak socijalnih odnosa s okolinom, osjećaj nezaštićenosti udomitelja i neinformiranosti o stanju djeteta prije smještaja u udomiteljstvo od strane socijalnog radnika.

U ovome istraživanju uočljiv je međudodnos između tema izvora stresa kod udomiteljica, teškoća i znanja i vještina koje bi im mogle pomoći u uspješnijem nošenju sa stresom, a kojega možemo pojasniti upravo transakcijskom teorijom stresa. Kada osoba biva izložena stresoru, ona radi kognitivnu procjenu na dvije razine: primarnoj i sekundarnoj. Na primarnoj razini procjenjuje je li događaj stresor ili ne, a na sekundarnoj ima li strategija kojima se može nositi sa stresorom. Ako osoba procjenjuje da nema strategija kojima se može nositi sa stresorom, onda nešto što osoba može doživjeti kao samu teškoću postaje stresor. U ovome su istraživanju udomiteljice identificirale što su teškoće, koje ne moraju nužno biti stresor te imaju strategije kako da odgovore na njih. Ujedno su i navele koje strategije uspješnijeg nošenja sa stresom smatraju da bi im mogle biti od pomoći, a one su prvenstveno usmjerene na razvijanje osjećaja kompetentnosti za obavljanje udomiteljske uloge.

Ovi bi se nalazi istraživanja mogli upotrijebiti za usmjerenije djelovanje u radu s udomiteljicama u području njihova usavršavanja i pripremanja za udomiteljsku ulogu jer udomiteljice doživljavaju profesionalni stres koji dalje može imati kratkoročne i dugotrajne posljedice na njih, ali i na ostale članove njihovih obitelji te na korisnike; djecu i mlade u riziku.

Važnim se smatra gradnja sustava u skrbi za djecu usmjerena na pružanje podrške udomiteljicama u onim situacijama u kojima su im prisutni stresori. Osobito je važno pomoći im na putu uspostavljanja ravnoteže u skrbi za djecu, a posebice kada pružaju uslugu smještaja djeci s eksternaliziranim i internaliziranim problemima u ponašanju. Nadalje je važno omogućiti udomiteljicama nastavak stručnog usavršavanja kroz redovitu superviziju na koju imaju zakonsko pravo. Jedna od praktičnih smjernica je i da socijalni radnici upoznaju udomitelje sa svim informacijama koje imaju o djetetu, obitelji i okruženju u kojem je dijete bilo prije dolaska u obitelj udomitelja te im općenito, informacije koje se odnose na udomljeno dijete, učine kontinuirano dostupnima.

Ovim istraživanjem dan je doprinos i kroz naglašavanje uloge udomitelja kao partnera sustavu socijalne skrbi u području zaštite dobrobiti djece i promociji zdravlja udomitelja kao važnog preduvjeta za bavljenje udomiteljstvom.

LITERATURA

- Adams, E., Hassett, A. R. i Lumsden, V. (2018). 'They needed the attention more than I did': How do the birth children of foster carers experience the relationship with their parents? *Adoption & Fostering*, 42(2), 135–150. <https://doi.org/10.1177/0308575918773683>
- Ajduković, D. (1996). Izvori profesionalnog stresa i sagorijevanja pomagača. U M. Ajduković i D. Ajduković (ur.), *Pomoć i samopomoć u skrbi za mentalno zdravlje pomagača* (str. 29–37). Društvo za psihološku pomoć (DPP).
- Ajduković, D. (2008). Odgovornost istraživača i valjanost kvalitativne metodologije. U N. Koller-Trbović i A. Žižak (ur.), *Kvalitativni pristup u društvenom znanostima* (str. 39–53). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ajduković, M., Kregar Orešković, K. i Laklija, M. (2007). Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 93–118.
- Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Kamenov, Ž. (2005). Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 39–66.
- Arambašić, L. (2000). Stresni i traumatski događaji i njihove posljedice. U L. Arambašić (ur.), *Psihološke krizne intervencije* (str. 11–33). Društvo za psihološku pomoć (DPP).
- Barišić, A. (2023a). Izvori stresa kod udomitelja za djecu- pregled dosadašnjih istraživanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 30(3), 133–164. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v30i33.520>
- Barišić, A. (2023b). *Odrednice profesionalnog stresa, sagorijevanja i mentalnog zdravlja udomiteljica za djecu* [Doktorska disertacija]. Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu.

- Bartuloci, M. (2014). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik*, 47(95), 53–72.
- Bergsund, H. B., Wentzel-Larsen, T. i Jacobsen, H. (2020). Parenting stress in long-term foster carers: A longitudinal study. *Child & Family Social Work*, 25(S1), 53–62. <https://doi.org/10.1111/cfs.12713>
- Bernedo, I. M., Oliver, J., Urbano-Contreras, A. i González-Pasarín, L. (2022). Perceived stress, resources and adaptation in relation to the COVID-19 lockdown in Spanish foster and non-foster families. *Child & Family Social Work*, 27(1), 55–66. <https://doi.org/10.1111/cfs.12871>
- Borić, I., Rižovski Delogu, H., Ivezić, N., Keresteš, G., Kronstein, D., Marušić, D., Miharija, M., Novak Ban, M., Škrabić-Aničić, I. i Žižak, A. (2021). *Priručnik za provođenje osnovnog i dodatnog osposobljavanja udomitelja za djecu*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku u suradnji sa Sirius – Centrom za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
- Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Cooley, M. E., Farineau, H. M. i Mullis, A. K. (2015). Child behaviors as a moderator: Examining the relationship between foster parent supports, satisfaction, and intent to continue fostering. *Child Abuse and Neglect*, 45, 46–56. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.05.007>
- Ćavar, M. i Petrak, O. (2018). Percepcija sukoba i emocionalni napor u sestrinstvu. *Croatian Nursing Journal*, 2(1), 21–32. <https://doi.org/10.24141/2/2/1/2>
- Čičak, I. i Laklija, M. (2018). Foster care for children with behavior problems from the perspective of experts. *Socijalne teme*, 1(5), 27–54.
- D'Amato, S. i Brownlee, K. (2021). Qualitative Studies of Foster Carer Experiences in Providing Out of Home Care for Children: A Scoping Review and Narrative Synthesis. *The British Journal of Social Work*, 52(6), 3078–3094. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab223>
- Dewe, P. i Cooper, C. L. (2008). Coping Research and Measurement in the Context of Work Related Stress. U G. P. Hodgkinson i J. K. Ford (ur.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, Vol. 22 (str. 141–192). John Wiley & Sons Ltd.
- Farmer, E., Lipscombe, J. i Moyers, S. (2005). Foster Carer Strain and its Impact on Parenting and Placement Outcomes for Adolescents. *The British Journal of Social Work*, 35(2), 237–253.
- Gabler, S., Kungl, M., Bovenschen, I., Lang, K., Zimmermann, J., Nowacki, K., Kliewer-Neumann, J. i Spangler, G. (2018). Predictors of foster parents' stress and associations to sensitivity in the first year after placement. *Child Abuse and Neglect*, 79, 325–338. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.02.009>
- Harding, L., Murray, K., Shakespeare-Finch, J. i Frey, R. (2020). The wellbeing of foster and kin carers: A comparative study. *Children and Youth Services Review*, 108, 104566. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104566>
- Jay Miller, J. i Grise-Owens, E. (2021). Foster caring in an era of COVID-19: The impact on personal self-care. *Adoption & Fostering*, 45(1), 56–70. <https://doi.org/10.1177/0308575921991950>
- Jones, G. i Morrissette, P. J. (1999). Foster parent stress. *Canadian Journal of Counselling*, 33, 13–27.

- Kletečki Radović, M. i Kregar Orešković, K. (2005). Kvalitativna analiza iskustva udomitelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 67–88.
- Krčar, M. i Laklija, M. (2018). Udomiteljstvo iz perspektive udomitelja Roma u romskim naseljima u Međimurskoj županiji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 26(2), 160–182. <https://doi.org/10.31299/ksi.26.2.2>
- Kregar, K. (2004). Socijalna podrška djece smještene u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 11(2), 229–248.
- Laklija, M. (2009). Izazovi udomiteljstva djece s emocionalnim poteškoćama i poremećajima u ponašanju u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(2), 71–86.
- Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*, 18(3), 291–309. <https://doi.org/10.3935/rsp.v18i3.1020>
- Laklija, M. (2012). Doprinos socio-demografskih i psiho-socijalnih obilježja udomitelja objašnjenju motiva udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 119–144.
- Laklija, M. i Brkić, I. (2022). Proces uparivanja i pripreme udomitelja i djeteta na smještaj – u koju udomiteljsku obitelj smjestiti dijete?. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(2), 213–245. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v29i2.442>
- Laklija, M. i Sladović Franz, B. (2013). *Individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji*. Sirius – Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological stress and the coping process*. McGraw-Hill.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press.
- Lazarus, R. S. (1999). *Stress and emotion: A new synthesis*. Springer Publishing Co.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer Publishing Co.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (2004). *Stres, procjena i suočavanje*. Naklada Slap.
- Leathers, S. J., Spielfogel, J. E., Geiger, J., Barnett, J. i Vande Voort, B. L. (2019). Placement disruption in foster care: Children's behavior, foster parent support, and parenting experiences. *Child Abuse & Neglect*, 91, 147–159. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.03.012>
- Lopez, R., Cooley, M. E., Thompson, H. M. i Newquist, J. (2023). Parenting Behaviors and Parental Stress Among Foster Parents. *The Family Journal*, 31(1), 95–102. <https://doi.org/10.1177/10664807221104119>
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (MRMS) (2022). *Statistička izvješća, Godišnje statističko izvješće za 2021. godinu*. <https://mrosp.gov.hr/pristup-informacijama-16/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/statisticka-izvjesca/12012>
- Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (2. izdanje). Naklada Slap.

- Murray, L., Tarren-Sweeney, M. i France, K. (2010). Foster carer perceptions of support and training in the context of high burden of care: Foster carer support and training. *Child & Family Social Work, 16*(2), 149–158. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00722.x>
- Newquist, J., Ladd, L. D. i Cooley, M. E. (2020). Processing the Removal and Managing the Moves or Removals of Foster Children: A Qualitative Exploration of Foster Parents' Experiences. *Child and Adolescent Social Work Journal, 37*(5), 537–545. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00652-w>
- Obiteljski zakon, *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
- Ottaway, H. i Selwyn, J. (2016). „No-one told us it was going to be like this”: Compassion fatigue and foster carers. University of Bristol. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33955.45606>
- Pravilnik o postupku i načinu ostvarivanja prava na oslobođanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i cestarine, *Narodne novine*, 136/11.
- Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2018–2022). Izvješća o radu. Zagreb. <https://posi.hr/izvjescia-o-radu/>
- Profaca, B. (2016). Traumatizacija djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada, 23*(3), 345–361. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v23i3.143>
- Ritchie, J. i Spencer, L. (1994). Qualitative data analysis for applied policy research. U A. Bryman i R. G., Burgess (ur.), *Analysing qualitative data* (str. 173–194). Routledge.
- Rosenthal, R. i Rosnow, R. L. (1975). *The volunteer subject*. John Wiley & Sons.
- Sladović Franz, B. i Mujkanović, Đ. (2003). Izdvajanje djece iz obitelji kao mjera socijalne skrbi. *Ljetopis socijalnog rada, 10*(2), 229–242.
- Srivastava, A. i Thomson, S. B. (2009). Framework Analysis: A Qualitative Methodology for Applied Policy Research. *Journal of Administration and Governance, 72*. <https://ssrn.com/abstract=2760705>
- Schofield, G., Beek, M., Ward, E. i Biggart, L. (2013). Professional foster carer and committed parent: Role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care. *Child and Family Social Work, 18*(1), 46–56. <https://doi.org/10.1111/cfs.12034>
- Schwarzer, R. (2000). *Streß, Angst und Handlungsregulation* (4., überarb. Aufl). Kohlhammer.
- Schwarzer, R. i Taubert, S. (2002). Tenacious Goal Pursuits and Striving Toward Personal Growth: Proactive Coping. U R. Schwarzer i S. Taubert (ur.), *Beyond Coping* (str. 19–36). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780198508144.003.0002>
- Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i vijeća od 27. travnja 2016. godine o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te stavljanju izvan snage Direktive 95/46 EZ (Opća uredba o zaštiti podataka). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=HR>

Vanderfaeillie, J., Van Holen, F., Trogh, L. i Andries, C. (2012). The impact of foster children's behavioural problems on Flemish foster mothers' parenting behaviour: Foster mothers' parenting behaviour. *Child & Family Social Work, 17*(1), 34–42. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2011.00770.x>

Vis, S. A., Lauritzen, C., Fossum, S. i Holtan, A. (2017). Parenting stress among Norwegian kinship and non-kinship foster parents. *Nordic Social Work Research, 7*(3), 249–259. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2017.1326977>

Vizek Vidović, V. (1996). Suočavanje sa stresom u radu. U M. Ajduković i D. Ajduković (ur.), *Pomoć i samopomoć u skrbi za mentalno zdravlje pomagača* (str. 39-43). Društvo za psihološku pomoć (DPP).

Zakon o cestama, *Narodne novine*, 84/11, 22/13, 53/13, 148/13, 92/14, 110/19, 144/21, 114/22, 04/23.

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine*, 18/22, 46/22, 119/22, 71/23.

Zakon o udomiteljstvu, *Narodne novine*, 115/18, 18/22.

Anita Barišić

Social Work Study

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

STRESSORS AND DIFFICULTIES IN THE WORK OF FOSTER CARERS FOR CHILDREN – A VIEW FROM THE FOSTER PERSPECTIVE

ABSTRACT

The aim of the paper is to gain insight into the stressors present in foster carers for children and the difficulties that foster carers experience when performing foster care.

The paper presents part of the results of qualitative pre-research conducted as part of the research entitled "Determinants of professional stress, burnout and mental health of foster carers for children" in which 16 foster carers from the Osijek-Baranja County participated from all six Regional Offices (Osijek, B. Manastir, D. Miholjac, Valpovo, Našice, Đakovo) of the Croatian Institute for Social Work. The research was carried out in May 2022. This is the first research in Croatia in which foster carers were directly asked about sources of stress, and the results showed a match with earlier research that indirectly engage in the topic of stressors in foster carers in Croatia and the world; especially in relation to stressors related to the characteristics of the foster child (when the foster child exhibits internalized and externalized behaviour problems).

In the explanation and presentation of the results, the theoretical framework of the transaction model of stress and the division of professional sources of stress into characteristics related to people and the nature of external events were followed. The sources of stress present in foster carers for children are related to the characteristics of the persons (foster and foster child), as well as to the nature of external events (which are divided into sources of stress related to the organization of work, working conditions and social relations).

Keywords: sources of stress, transactional stress model, foster care, children in alternative care, coping strategies

Međunarodna licenca / International License:

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.